

קריאת שמונה הפסוקים האחרונים בתורה

כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פי"ג ה"ח) "מפסיקין למועדות וליום הכפורים וקוראים **בענין המועד**, לא בסדר שבת. ומשה תיקן להם לישראל שיהיו קוראים בכל מועד **עניינו**". ובהמשך (שם הלכה יב) כתב הרמב"ם: "וביום טוב אחרון [של סוכות, דהיינו שמיני עצרת] קוראין כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה, ולמחר קוראין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה, ויש מי שמפטירין ויהי אחרי מות משה". ויש להבין מדוע קריאת פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה היא "עניינו" של יום זה. לביאור הדברים נעיינ במעמדם ההלכתי של שמונה הפסוקים האחרונים בתורה, בסדר כתיבתם בתורה, ובדיני קריאתם.

א. במסכת מנחות (ל, א) ובמסכת בבא בתרא (טו, א) נחלקו התנאים מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים של התורה (דברים פרק לד, ה-יב) בהם נכתב: "וַיָּמָת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִצְרַיִם עַל פִּי ה', וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִצְרַיִם בֵּית פָּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (פסוקים ה-ו). רבי יהודה [ואמרי לה רבי נחמיה, ורבנו בחיי (דברים לד, א) גרס רבי מאיר] הקשה: "אפשר משה חי וכתב וַיָּמָת שֵׁם מֹשֶׁה", ומתוך כך הסיק: "אלא עד כאן [עד שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה] כתב משה, מכאן ואילך **כתב יהושע בן נון**". אמר לו רבי שמעון: "אפשר ספר תורה חסר אות אחת [ומשה קורא לו ס"ת לקוח את ספר התורה הזה, רש"י], וכתוב (דברים לא, כו) לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אֹתוֹ מִצֵּד אֲרוֹן בְּרִית ה'. אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר [כדי שלא יטעה בכתב וכותב, רש"י], מכאן ואילך הקב"ה אומר **ומשה כותב בדמיו**" [ולא היה אומר אחריו מרוב צער, רש"י].

ואמנם דברי רבי יהודה קשים מאד להבנה, היאך יתכן שבתורת ה' נכתבה אות אחת שלא על ידי משה רבנו. ואכן על הפסוק (דברים לד, א) "וַיַּעַל מֹשֶׁה מִעֶרְבַת מִצְרַיִם אֶל הַר נֶבֹו", כתב האבן עזרא: "לפי דעתי כי מזה הפסוק כתב יהושע, כי אחר שעלה משה לא כתב, ובדרך נבואה כתבו". ובהמשך (שם פסוק ו) כתב האבן עזרא: "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, דברי יהושע. ויתכן שכתב זה באחרית ימיו". ומתבאר שכבר מהפסוק "וַיַּעַל מֹשֶׁה" כתב יהושע בן נון את התורה ולא רק מהפסוק "וַיָּמָת מֹשֶׁה", וכן כתב יהושע בן נון את הפסוק "עַד הַיּוֹם הַזֶּה" **באחרית ימיו**. אך האור החיים (דברים לד, ו). כבר השיג עליו "ואין ראוי לכתוב כדברים האלה בפשטי הכתובים, וזו היא **טענת הגוים** שמבני ישראל תקנו המכתב ונמצא בה מה שלא היה ולא היה מה שהיה וישתקע הדברים ודומיהם, הסבי עיניך מנגדם. והעיקר שכל הספר תורה כתבו משה, וכאומרם השלימו בדמיו".

ויש לעיין בדברי הגמרא, מהו ענין סדר כתיבת התורה באופן ש"הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר", והשינוי מסדר זה בכך ש"מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמיו".

ב. והנה תירוץ על קושייתו של רבי יהודה, היאך כתב משה רבינו על פטירתו וקבורתו בעודו חי, והרי זה "מחזי כשיקרא", כתב רבנו בחיי (דברים לד, א) "נראה לי שאין לתמוה אם יכתוב משה וימת שם משה עבד ה' ויקבור אותו בגי והוא בחיים, כי היה כותב מה שעתיד להיות, וכן בשאר העניינים בפסוקי העתידות שמדבר בהם בלשון עבר, שכל

הנביאים נוהגים המנהג הזה בדבריהם לדבר עבר במקום עתיד". וכן מבואר בדברי האברבנאל (דברים שם) "שהפסוקים האלה וכל שאר פסוקי התורה משה רבנו בידו כתבם ולא עבר זר בתוכם, כי בהיות הדברים העתידיים מצויירים בחכמתו העליונה, משה היה כותב מה שהיה עתיד להיות, ולא מהמציאות הפועליי שעדיין לא היה".

והמהרש"א (חידושי אגדות בבא בתרא טו, א) ביאר כי בדברי רבי שמעון "מכאן ואילך הקב"ה אומר **ומשה כותב בדמע**", מתורצת קושיית רבי יהודה מדוע אין בכתיבת הפסוקים על ידי משה רבינו על ידיו משום "מחזי כשיקרא", כי אכן יש שינוי הן **באמירה** "שהרי לא היה אומרם בשעת הכתיבה כמו בשאר כל התורה", והן **בכתיבה**, כי כתיבה בדמע "**אינה כתב גמור**". ולכן "כיון דמשה שינה שלא היה הכותב קורא וגם שלא היה בדיו רק בדמע, לא "מחזי כשיקרא" לא הקריאה ולא הכתיבה".

[והנה הרא"ש בפסחים (פרק עשירי סימן יג) הקשה על הסוברים שמשה רבנו נפטר **בשבת** (מובא גם בתוספות במנחות (ל, אד"ה מכאן), מדברי המדרש "בו ביום [פטירתו] כתב י"ג ספרי תורה, **ובשבת** היאך היה כותב". ותירץ הש"ל" (הובא בשו"ת חתם סופר ח"ו סימן כט) שמשה רבנו כתב את ספרי התורה על ידי אמירת שם והשבעת קולמוס. וביאר החתם סופר, שאין דרך כתיבה בכך, ולכך לא היה איסור באופן זה של כתיבה. ולפי דברי המהרש"א שכתבת הפסוקים היתה "**בדמע דלא היה כתב גמור**", מיושב היאך כתב משה רבנו את שמונה הפסוקים כיון שהיה זה "בכתב שאינו גמור"].

שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת

ג. ממחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה, מסתעף נדון נוסף. בסוגיא במנחות ובבבא בתרא הובא מאמרו של רב: "שמונה פסוקים שבתורה **יחיד** קורא אותם בבית הכנסת", והיינו **ששונה** קריאת פסוקים אלו בתורה, מקריאת שאר פסוקי התורה. ובתחילה סברו כי דברי רב אינם עולים בקנה אחד עם שיטת רבי שמעון [דכיון דאמר רבי שמעון משה כתב **הווי להו כשאר פסוקים**, רש"י במנחות], אך במסקנא אמרו "אפילו תימא רבי שמעון, **הואיל ואישתני אישתני**" [דנכתב בדמע אישתני משאר התורה, רש"י במנחות]. ונחלקו הראשונים מה כוונת הגמרא שה"יחיד" קורא את שמונה הפסוקים שבתורה, ומה ההלכה שנתחדשה בזה.

• אדם אחד קורא את שמונה הפסוקים כדי לחבר אותם לפסוקים שלפניהם

רש"י פירש: "אדם אחד קוראם ואין מפסיק בינתיים כדי לעמוד אחר ולקרות". לדעת רש"י החידוש בקריאת שמונה הפסוקים האחרונים בתורה הוא, שאסור להפסיק בפסוקים אלו, וצריך לקרוא את כולם ברצף אחד של עליה אחת לתורה. וכן פירש רבנו תם (הובא בתוספות בבא בתרא טז, א ד"ה שמונה) "דיחיד קורא בלא הפסקה שלא יקראו שנים זה ארבעה פסוקים וזה ארבעה פסוקים או זה חמשה פסוקים וזה שלושה".

והקשה התורת חיים (בבא בתרא טז, א ד"ה שמונה) שאם "יחיד" הכוונה שעולה "אחד" קורא אותם ולא שנים, היה לגמרא לומר: "**אחד** קורא אותן", ולא: "**יחיד** קורא אותן". כי לשון "**אחד**" בא לומר אחד ולא **שניים**, ואילו "יחיד" בא להוציא מ"**רבים**". ועוד הקשה, אם כוונת הגמרא "יחיד קורא אותן" שאין מפסיקים בקריאתם, היה רב צריך לומר "שמונה פסוקים שבתורה אין מפסיקים בקריאתם, אלא אחד קורא את כולם", כדרך שאמרו בגמרא בנדון קריאת קללות שבתורה שאין מפסיקים בקריאתם: "אין מפסיקים בקללות, אלא אחד קורא את כולן". ועוד הקשה, וכי מה עניין שינוי כתיבתם לאופן קריאתם. הרי שמונה פסוקים כאן, ויש בהם כדי לחלקם לשני קרואים, מדוע שלא יקראו לשנים לקרוא בהם [וכן הקשה השפת אמת במנחות], וצ"ע.

• יחיד קורא אותם לבד ולא יקרא עמו הש"ץ

התוספות (בבא בתרא טז, א ד"ה שמונה) הביאו את פירושו של רבנו משולם ש"היה מצריך לקרות לאחד אותם שמונה פסוקים שלא יקרא עמו שליח צבור".

ובביאור שיטת רבנו משולם כתב האברבנאל (שם) שאנו למדים את אופן קריאת התורה בציבור, מהאופן שהקב"ה אמר את התורה למשה. כל התורה הקב"ה היה אומר, ומשה חוזר אחריו. לכך בכל התורה, אפשר שיהיו שנים קוראים בתורה, העולה והש"ץ. אבל בשמונה הפסוקים האחרונים הקב"ה לבדו אמרם ומשה לא חזר עליהם. וכיון שפסוקים אלו אמרם "יחידו של עולם" לבדו, על כן פסוקים אלו "יחיד" קורא אותם, ואין הש"ץ קורא עמו, כדוגמת השינוי שנעשה באמירתם בשעת נתינתם.

אולם רבנו תם (הובא בתוספות מנחות ל, א ד"ה שמונה) הקשה על רבנו משולם "דבימי החכמים לא היה רגילות שיסייע שליח ציבור לקרוא בתורה" [ורק בתקופה מאוחרת יותר, נתקבל המנהג שש"ץ קורא בתורה, כדי שלא לבייש את העולה לתורה שאינו יודע לקרוא בה]. ומחמת קושיא זו נקט רבנו תם כפירוש רש"י הנ"ל.

• את הפסוקים צריך לקרוא תלמיד חכם ה"מיוחד" שבציבור

המרדכי (הלכות קטנות סימן תתקנה) כתב: "ואני שמעתי יחיד תלמיד חכם, כדאמרינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, והיה מנהגם לקרות הגדול קודם ואחר כך הקטן ממנו". המרדכי פירש כי "יחיד" היינו תלמיד חכם, מלשון "מיוחד" שבציבור.

בעקבות דברי המרדכי, בשו"ת חכם צבי (סימן יג) דן האם לאסור להעלות לחתן תורה מומר שחזר בתשובה. אולם החכם צבי תמה על המרדכי מדברי הגמרא שמאמרו של רב "שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת", מתאים עם דברי רבי יהודה שפסוקים אלו נכתבו על ידי יהושע בן נון "ואי סלקא דעתך דפירוש יחיד קורא אותם לחשיבותא היא, דהיינו דוקא תלמיד חכם, היכי סלקא דעתך דתיתי כרבי יהודה, הא לרבי יהודה גריעי הנך שמונה פסוקים משאר כל התורה, דכל התורה משה מפי הגבורה כתבה, והנך שמונה פסוקים יהושע כתבם, ואמאי תהיה להם מעלה יותר מכל התורה, שכל התורה כל אדם קורא אותה ושמונה פסוקים אלו דוקא תלמיד חכם". והוסיף החכם צבי שדוחק להסביר את דברי המרדכי, שקבעו להעלות לתורה את המיוחד שבציבור לקרוא את שמונה הפסוקים האחרונים בתורה כדי שלא יזלזלו בפסוקים אלו: "ודוחק לומר דהיא הנותנת, כי היכי דלא ליזלזלי בהו".

אולם רבי יהונתן אייבשיץ, בספרו יערות דבש (ח"א דרוש ד) תירץ את קושיית החכם צבי: "כי הטעם שיש לאדם נכבד לקרותו, הוא ידידו מה שכתבו הפוסקים טעם למה כהן או אדם חשוב קורא ראשון, ואחרון גם כן משובח. משום דבזמן התלמוד, הראשון מברך ברכה ראשונה ואחרון מברך אחרונה, ואמצעיים לא היו מברכים כלל. ולכך מי שמברך יש להיות חשוב בקהל. ואמרינן במסכת סופרים (פ"ב ה"ו) כל פרשה שבתורה הראשון מברך לפניו, אחרון לאחריו, חוץ משמונה פסוקים שבתורה, שהקורא אותן מברך לפנייהם ולאחריהם. ואם כן מזו הטעם יש לאדם נכבד לקרותו להיותו מרבה בברכות".

• הפסוקים נקראים בנפרד ואין הקורא פסוקים שלפניהם רשאי לקרואם

המאירי (בבא בתרא טו, א ד"ה שמונה) והר"י מיגאש (הובא בשיטה מקובצת בבא בתרא, שם) פירשו: "שאין הקורא פסוקים שלפניהם רשאי לקרוא, אלא מפסיק לשם ואחר קורא". וכתב השפת אמת (מנחות ל, א ד"ה בגמרא) בביאור שיטה זו: "שאין לקרות אותם ביחד עם הכתוב מקודם רק יחיד יקרא אותם בפני עצמם כיון שנשתנו".

• מותר לקרוא את שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה

הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ג ה"ו) פירש את דברי הגמרא באופן אחר: "שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה, אע"פ שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם, הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה, הרי נשתנו, ולפיכך מותר היחיד לקרות בהם".

ואמנם השיג עליו הראב"ד: "והציבור היכן הלכו". וביאר הכסף משנה את קושיית הראב"ד, שהרי בתחילת קריאת פרשת וזאת הברכה ודאי היו עשרה [שאם לא כן לא היו מתחילים לקרוא], ואם כן לאן הלך הציבור שהיה בתחילת הקריאה. ולכן תירץ הכסף משנה שכוונת הרמב"ם היתה, שהתחילו עשרה את הקריאה, והחידוש הוא שגם אם אחד מהם יצא, מותר להמשיך בקריאה "ביחיד", דהיינו שלא בעשרה.

אולם כבר הקשה הפרי חדש (או"ח סי' תכח ס"ק ז) על תירוץ זה, מה החידוש בהלכה זו "בהני שמונה פסוקי, אפילו כל התורה כולה נמי דינא הכי". וכוונתו לפסק השו"ע בהלכות קריאת התורה (או"ח סי' קמג ס"א) "אין קוראים בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין, ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומרים" [וכתב המשנה ברורה (ס"ק ה) "ובנשתיירו רובם, דהיינו ששה, סגי"]. ואם כן מה חידש הרמב"ם בכך שבשמונה הפסוקים האחרונים שבתורה, מותר להמשיך בקריאה "ביחיד", דהיינו שלא בעשרה, והרי הלכה זו נאמרה בכל התורה ולא רק בשמונה הפסוקים האחרונים.

ותירץ הפרי חדש: "כפי מש"כ הר"ן והביאו המחבר בס' נ"ה דבעינן נשתיירו רובם, בהני שמונה פסוקים אפילו לא נשתיירו רובם גומרים". כלומר, בכל קריאת צריך שישארו רוב מהעשרה כדי לאפשר את המשך הקריאה, והחידוש בשמונה הפסוקים, שאפילו אם לא נשתייר רוב הציבור, מותר לקרואם.

להלכה: מרן השו"ע (או"ח סי' תכח ס"א) פסק להלכה כפירושו של רש"י: "שמונה פסוקים אחרונים שבתורה אין מפסיקים בהם, אלא יחיד קורא את כולם", כמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק כא) "אין מפסיקים בהם לחלקם לשני קרואים. והטעם, דיש בהם שני משאר ספר תורה, דיהושע כתבן. ואפילו למאן דאמר דמשה כתבן בדמע, הואיל שיש שני בהן שנכתבו בדמע, נשתנו שלא לחלקם כשאר ספר תורה".

ובדרכי משה (או"ח סי' תכח ס"א) הביא את פירושו של המרדכי "דיחיד, רצה לומר תלמיד חכם, צריך לקרות, דתלמיד חכם נקרא יחיד". אולם להלכה פסק הרמ"א (או"ח סי' תרסט) "עוד נהגו לסיים התורה אף על הקטן העולה, דיש אומרים דדווקא תלמיד חכם צריך לסיים התורה". וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק טז) "אף דכתבנו לעיל (שם ס"ק א) דראוי שיהיה המסיים מוכתר בתורה, או עכ"פ אחד מחשובי הקהל, אבל מעיקר הדין גם קטן יכול לסיים".

ועל פי זה פסק החכם צבי בנדון עליית מומר שחזר בתשובה לחתן תורה: "כתב הרמ"א שנהגו לסיים התורה אף על קטן העולה, באופן שמן הדין הגמור אין שום פקפוק למנוע בעל תשובה מלהיות חתן תורה".

...

יסוד מחלוקת הראשונים - פירוש המשמעות "יחיד"

ד. ובפשטות יסוד מחלוקת הראשונים הנ"ל, בפירוש לשון הגמרא "יחיד קורא אותם בבית הכנסת". וכידוע יש הבדל בין "יחיד" ל"אחד", וכלשון השגורה בספרי השל"ה והרמח"ל שהקב"ה "היה הווה ויהיה תמיד, אחד, יחיד ומיוחד" (דרך ה' ח"ד פ"ד), ומעתה יש להבין - מי הוא ה"יחיד" האמור בגמרא שקורא בתורה את שמונה הפסוקים האחרונים.

לפי רש"י, הכוונה עולה אחד, כי אין מחלקים את הקריאה לשני עולים, ואמנם כבר תמה עליו התורת חיים, שאם "יחיד" הכוונה שעולה "אחד" קורא אותם ולא שנים, היה לגמרא לומר: "אחד קורא אותן", ולא: "יחיד קורא אותן". ויש סיוע לכך מדברי הגמרא במסכת ברכות (כא, ב) "אין היחיד אומר קדושה", ש"יחיד" הוא מיעוט של "רבים", ו"ציבור" [וכמבואר שם בתוספות (ד"ה אין יחיד) שכתבו: "המתפלל שמונה עשרה עם החזן, לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם הש"ץ נקדש דאין זה קרוי יחיד"].

ויתכן שמחמת דקדוק לשון הגמרא "יחיד", פירש רבנו משולם, ש"יחיד", היינו קריאת העולה ללא הצטרפות הבעל קורא.

ואמנם לפי המדכי הלשון "יחיד" ולא "אחד", שהכוונה לתלמיד חכם ה"מיוחד" שבציבור. ויש להביא ראיה לדבריו מלשון הגמרא במסכת תענית (ו, א) "אין היחידים מתענים עד שיגיע ראש חודש כסלו", ופירש רש"י "יחידים - חסידים", ומוכח כפירוש של המדכי ש"יחיד" הכוונה לתלמיד חכם ה"מיוחד" שבציבור. ומכאן יש להעיר על פירוש רש"י לדברי הגמרא "יחיד קורא" שהכוונה לעולה "אחד", וצ"ע מדוע לא פירש כמו שכתב בעצמו בגמרא בתענית ש"יחיד" הכוונה לתלמיד חכם ה"מיוחד" שבציבור. וגם לשיטת הרמב"ם מדויק הגמרא "יחיד" במשמעות קריאת שמונה הפסוקים אפילו ב"יחיד" ללא "ציבור" של עשרה. וכן מוצאים אנו בלשון הרמב"ם כי משמעות "יחיד" הוא שלא בציבור, כדבריו בהלכות תפילה (פ"ח ה"א) "תפילת הציבור נשמעת תמיד, ואפילו היו בהן חוטאים אין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור". ובהלכות מגילה (פ"ב ה"ח) "אין קוראים בציבור במגילה הכתובה בין הכתובים, אבל יחיד קורא בה, ואפילו אינה חסרה ולא יתרה ויוצא בה ידי חובתו".

ולשיטת הר"י מיגאש והמאירי, צריך לומר כי "יחיד" הכוונה לקריאת הפסוקים כ"יחידה" אחת בפני עצמה, ללא חיבור לפסוקים הקודמים.

קריאת שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה - למרות שזו קריאה בפני עצמה

ה. בביאור שיטתו של הרמב"ם שמותר לקרוא את שמונת הפסוקים האחרונים של התורה גם אם חלק מהציבור שהיה בתחילת הקריאה עזב, וכן ליישב את הקושיא מה החידוש בדיון זה יותר מכל קריאת התורה, כתב הרוגאצ'ובער (צפנת פענח על הרמב"ם, הלכות תפילה שם) במילים קצרות, כדרכו בקודש: "שיטת רבינו, דהוא קריאה בפני עצמה, ודי ביחיד, וצריך לברך לפניו ולאחריה, כמבואר בירושלמי".

ובביאור דבריו כתב רבי יצחק מירסקי בספרו הגיוני הלכה (ח"א עמ' ק) "העילוי מרוגטשוב ביאר כי לדעת הרמב"ם בפרשת וזאת הברכה, שתי קריאות. מתחילת הפרשה עד שמונה פסוקים אחרונים, עד "ויעל משה", זו קריאה אחת. וקריאה שניה מן "ויעל משה" עד גמר התורה. והנה בתחילת הקריאה של פרשת וזאת הברכה אין להתחיל בפחות מעשרה, ורק אם התחילו בעשרה, מותר להמשיך בקריאה גם בפחות מעשרה. אבל שמונה פסוקים אחרונים, כיון שקריאה חדשה היא ואינה המשך לקריאת וזאת הברכה, מן

הדין היה שאף כאן לא יתחילו בפחות מעשרה. מכל מקום הקלו בהם להיות נקראים בפחות מעשרה, לפי שנשתנו שמונה פסוקים אחרונים משאר התורה. ובזמן הגמרא שהעולה הראשון היה מברך ברכה ראשונה, וברכה אחרונה מברך רק האחרון, והעולים בינתיים לא היו מברכים כלל, שמונה פסוקים אלה אף על פי שהקורא אותם יש לו לברך רק ברכה אחרונה שהוא אחרון לקוראים, אף על פי כן הוא מברך גם ברכה ראשונה. והטעם לזה משום שהיא קריאה בפני עצמה".

קריאת שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה - בגלל שפסוקים אל לא נתקדשו בכתיבת משה רבנו

ו. דרך נוספת בביאור שיטת הרמב"ם, מובא בשם הגר"ד סולובייצ'יק בספר נפש הרב (עמ' שכא) שהקשה: "וצריך להבין מאי טעמא דבר זה, הואיל ויש מקום לטעות ולהבין שלא נכתבו ע"י משה, לפיכך ישתנה דינם - מדוע ישתנה דינם מפני האפשרות לטעות".

וביאר הגר"ד: "והנראה לפרש בכונת הרמב"ם, דלא רצה לומר שהטועה יוכל לומר כפי מאי דמשמע לכאורה מלשון הפסוקים, אלא כוונת הרמב"ם לומר, שבשעה שכתב משה פסוקים אלו **עדיין לא היה הדבר הזה אמת**, כי עדיין לא מת ולא היה לפסוקים אלה "משמעות" (כמו שאומרים בשפת עברית המודרנית). ונמצא **שלא נתקדשו הפסוקים האלו ע"י כתיבת משה**, שהרי בשעה שכתבם הוא עדיין לא היו הדברים אמת. ומהאי טעמא, מאחר שלא נתקדשו ע"י משה רבנו, לפיכך ס"ל להרמב"ם דאין דין קריאתם כדין דבר שבקדושה שנצריך בהו עשרה, דדוקא שאר כתבי הקודש שנתקדשו ע"י כתיבת משה רבנו הוא שנידון קריאתו כדבר שבקדושה".

ולפי זה ביאר הגר"ד את דברי רבי שמעון שמשוה רבנו כתב את הפסוקים האחרונים "בדמע", וגם ענין זה לא מובן "מאי טעמא בכה בשעת כתיבתו, הלא סוף כל אדם למות, וכבר ידע זמן רב מקודם שסופו למות בחו"ל ולא יכנס לארץ, ומה פתאום התחיל לבכות עכשיו - בשעת כתיבת שמונה הפסוקים. והנראה לומר שלפיכך בכה, שהבין **שפסוקים אלו לא נתקדשו על ידו**, כי בשעת כתיבתו עדיין לא קרה דבר זה, ועדיין לא היה אמת, ופסוקים אלו נתקדשו מאליהם לאחר זמן שלאחר שמת באמת, ונהפך הדבר להיות אמת, אז חלה אף עליהם קדושת תורה. ולפיכך הוא דבכה, על שלא קידש פסוקים אלו בשעת כתיבתו אותם, ואשר לפיכך תהיה דרגת קדושתם פגומה".

מכיון ששמונה הפסוקים האחרונים נכתבו עוד לפני שהתקיימו, פסוקים אלו לא נתקדשו על ידי כתיבת משה רבנו, כשאר פסוקי התורה. וחידוש זה ביקש הרמב"ם להשיענו, שהיה מקום לומר שהלכה זו שאם התחילו לקרוא בתורה ב"ציבור" מותר לסיים את הקריאה גם אם אין עשרה, נאמרה דווקא בפסוקי התורה שנתקדשו על ידי כתיבת משה רבנו, שהם "דברים שבקדושה" שמותר לסיים אם בתחילתם היו עשרה. משא"כ בשמונה הפסוקים האחרונים שלא נתקדשו על ידי כתיבת משה רבנו, יתכן שאינם נחשבים כ"דברים שבקדושה", ומותר לסיים את תחילתם דווקא בעשרה. ועל כן הוצרך הרמב"ם לחדש, שגם בפסוקים אלו רשאי לסיים את קריאתם, אם בהתחלה היו נוכחים עשרה.

קריאת שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה - למרות שלא ניתנו כנבואה להימסר לרבים

ז. עוד נראה בביאור שיטת הרמב"ם בהקדם דברי הגר"ז מבריסק המובאים בחידושי הגר"ח (סטענסיל סימן ו) בהסבר ההבדל בין ספרי ה"נביאים" לספרי ה"כתובים": "הנה הגר"ח שאל מדוע הכתובים אין נקראין גם כן נביאים, ולמה אין להם דין נביאים, הא הכתובים גם כן ברוח הקדש נאמרו, והיינו נבואה. ותיירך, שהנביאים היינו שהנביא היה צריך לומר את הנבואה בעל פה, אבל כתובים היה הדין שמתחילה

היה צריך לכתוב את הנבואה על הספר, ואחר כך נקראת מתוכה, עכ"ד הגר"ח". ומבואר שההבדל בין "נביאים" ל"כתובים" הוא, ש"נביאים" נאמרו כנבואה לישראל ואחר כך נכתבו, ואילו "כתובים" עיקר דינם להיכתב ואחר כך נקראו מתוכם.

הגר"ז מוסיף לומר כי בשמונה הפסוקים האחרונים לא היתה אמירה לישראל לפני הכתיבה, כי הם לא ניתנו כנבואה להימסר לרבים, כי משה רבנו היה עדיין חי וכיצד יתנבא "וימת משה", כדבריו: "שכל התורה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, פירוש שאינו כותב מפי הגבורה, רק ע"י אמירתו שהיה נביא על הכתיבה. אבל שמונה פסוקים לא היה כותב מתוך נבואתו, רק מפי הקב"ה".

ולפי זה נראה לענ"ד לבאר את דברי הרמב"ם, שהחידוש במה שמותר לקרוא את שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה, כי היה מקום לומר שהלכה זו שאם התחילו לקרוא בתורה ב"ציבור" מותר לסיים את הקריאה גם אם אין עשרה, נאמרה דווקא בפסוקי התורה שהיתה אמירה לפני הכתיבה, ובכך הם נחשבים "דברים שבקדושה", שמותר לסייםם אם בתחילתם היו עשרה. משא"כ בשמונה הפסוקים האחרונים שלא היתה אמירה לישראל לפני הכתיבה, כי לא ניתנו כנבואה להימסר לרבים, יתכן שאינם נחשבים כ"דברים שבקדושה", ואי אפשר לסייםם אם תחילתם לא היתה בעשרה. ועל כן הוצרך הרמב"ם לחדש, שגם בפסוקים אלו רשאי לסיים את קריאתם, אם רק בהתחלה היו עשרה.

קריאת שמונה הפסוקים גם ללא ציבור של עשרה - למרות שנכתבו "בדמע" ולא כחפצא של "תורה"

ח. ועוד נראה בביאור שיטת הרמב"ם על פי ביאורו הנפלא של הגר"א (הובא בספר קול אליהו, פרשת וזאת הברכה) לסוגיית הגמרא, ליישב את התמיהה, כיצד תירץ רבי שמעון את קושיית רבי יהודה "אפשר משה חי וכתב וימת שם משה", בדבריו "משה כותב בדמע", סוף סוף הדבר "מחזי כשיקרא" ואינו ראוי. ועוד תמוה לאידך גיסא, היאך אמר רבי יהודה "מכאן ואילך כתב יהושע", ולא חשש לקושיית רבי שמעון שלא יתכן כי בתורת ה' התמימה תיכתב אפילו אות אחת שלא על ידי משה רבנו [ומקרא מלא (מלאכי ג, כב) הוא: "וְכָרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֶבְדִּי", ומשמע בפשטות שכל התורה כולה נכתבה על ידי משה רבנו מפי הגבורה]. וצ"ע.

וביאר הגר"א שרבי יהודה ורבי שמעון לא נחלקו כלל, על פי דברי הרמב"ם בהקדמתו לפירושו על התורה: "עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחד. כאילו תחשוב על דרך משל, כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות. כגון, בראש יתברא אלקים. וכל התורה כן, מלבד צירופיהן וגימטריותיהם של שמות. וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד ענין השם הגדול של ע"ב, באיזה ענין הוא בשלשה פסוקים ויסע ויבא ויט. ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול. כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שיחסר בו אות ו' אחת ממלות אותם שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה, או שיכתוב האות ו' באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אע"פ שאינו מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה. וזה הענין שהביאו גדולי המקרא למנות כל מלא וכל חסר וכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה".

את אותיות התורה הקדושה שנמסרה למשה רבנו מסיני, ניתן לחלק למילים בכמה דרכים. דרך אחת היא חלוקת המילים כפי שהיא בספר התורה שלפנינו, במילים הקדושות של סיפורי התורה ותר"ג המצוות, שאנו קוראים בקריאת התורה, ולומדים בה. והדרך השנייה, מסורה לבעלי הקבלה בלבד, והיא חלוקת

האותיות של התורה למילים אחרות שהן "שמותיו" של הקב"ה. והדוגמא שמביא הרמב"ן היא, המילים הפותחות את התורה, שאנו קוראים: **"בראשית ברא"** אלקים, וכן ניתן גם לחלק את האותיות של המילים **"בראשית ברא"**, ולקרוא **"בראשית ברא"**, כי מילים אלו הן "שמותיו של הקב"ה", אשר סידורן **"בראשית ברא"**. ומשום כך, כל שינוי באות אחת מאותיות ספר התורה, פוסל אותו, ואף שאין בכך שינוי **משמעות** המלה שאנו קוראים בה. כי לאותיות של התורה יש משמעות נוספת - הן "שמותיו של הקב"ה". ולכן כאשר אות אחת נחסרה, יש בזה חסרון בחלק זה שהתורה היא שמותיו של הקב"ה, וזהו הפסול. ואף שבחלק זה של התורה שהיא הסיפורים והמצוות, אין כל שינוי משמעות.

ועל פי זה ביאר הגר"א: "מעתה מתורצים דברי הגמרא הנ"ל, כי כוונת רבי שמעון היתה לישיב גם איך שלא יהיה ספר תורה חסר אפילו אות אחת, וגם שלא להיות כשקר ח"ו, לכך הוא אומר "עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב", רצה לומר שאמר משה כל תיבה ותיבה כאשר היא כתובה בידינו בגילוי המצוות. אבל מכאן ואילך לא היה יכול לכתוב בגילוי "וימת שם משה" דמיחזי כשיקרא, וגם לא היה יכול לגמור הכתיבה על ידי יהושע, כי אי אפשר שספר תורה יהא חסר אות אחת. לכך אמר שהיה כותב בדמע פירוש **"דמע" מלשון 'מלאכתך ודמעך'** (שמות כב, כח) רצה לומר **מדומע ועירבוב אותיות**, שהיה כותב מכאן ואילך על פי צירופי תיבות והם שמותיו של הקב"ה, ולא היה נקרא כלל בלשון "וימת שם משה", רק תיבות אחרות על פי סודות התורה. ולאחר מיתתו כתבם יהושע כפי שניתן לו רשות לגלות התורה. נמצא ששתי הדעות לא נחלקו כי באמת כתבן משה, ולא חסר הספר אפילו אות אחת, רק שאת ח' פסוקים אלו לא היה יכול לכתוב את **הנגלה**, וכתב **כפי צירופים**, וזהו **'בדמע'**. ויהושע כתבן כפי הנגלה, וכדעת ר"י. ושניהם מסכימים לדעה אחת כי נכתבו על ידי שניהם, **על ידי משה הנסתר והסוד, ועל ידי יהושע הנגלה**, כאשר היא כתובה בידינו לדור דור".

מאחר ו"כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה", ויש אופן לכתיבת התורה **בגלוי** בתיבות הנקראות בענין **התורה והמצוות**, ויש אופן נוסף **נסתר** לכתיבתה בתיבות המתחלקות **לשמותיו של הקב"ה**. מובן הכתיבה **"בדמע"** שהוא מלשון **"דימוע"** - עירבוב, שנכתבו על ידי משה רבנו באופן **הנסתר**, כשמותיו של הקב"ה, עד שבא יהושע וכתבם באופן **הגלוי** הנמצא בידינו עתה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים.

ט. והנה היסוד העולה מדברי הרמב"ן הוא, שיש בכל אחד מהפסוקים בתורה ב' דינים:

[א] חפצא של תורה בתורת "תורה" [סיפורים שבה] ו"מצוות" (יעו' בזה בתחילת הקדמת הרמב"ן לתורה), דהיינו הפסוקים על פי מה שבחלוקתם הם יוצרים את המילים שאנו קוראים ומבינים מהם את סיפורי התורה והמצוות.

[ב] חפצא של תורה בתורת "שמותיו של הקב"ה", דהיינו חלוקת שמות ה' היוצאים מהאותיות הקדושת של התורה, המתחלקים באופן שיוצר את השמות של הקב"ה.

ומעתה על פי דברי הגר"א, השמונה פסוקים האחרונים של התורה שונים מכל התורה כי בהם היה רק דין אחד, והיינו הדין השני הנ"ל שהתורה היא שמותיו של הקב"ה - שהרי משה רבנו כתבם **"בדמע"**, דהיינו באופן שלא מחולק בהבנת הנקרא לנו עתה. ואם כן לא היה בהם ב' הדינים הרגילים בכל התורה, כי נחסר מהם הדין של "תורה" המחולקת למילים שאנו מבינים.

על פי האמור מבוארים דברי הרמב"ם מה התחדש יותר מכל קריאת התורה בהיתר לקרוא את שמונת הפסוקים האחרונים של התורה, אע"פ שהציבור שהיה בתחילת הקריאה כבר אינו נמצא. כי היה מקום לומר שהלכה זו נאמרה רק בפסוקי התורה שיש בהם את שני הדינים הנ"ל, שהם "דברים שבקדושה" שמותר לסיימם אם תחילתם היה בעשרה. משא"כ בשמונה הפסוקים האחרונים שנכתבו "בדמע", ולא היה בהם ב' הדינים הרגילים שבכל התורה, כי נחסר מהם הדין של "תורה" המחולקת למילים שאנו מבינים, ויתכן איפוא, שאינם נחשבים כ"דברים שבקדושה", שמותר לסיימם אם תחילתם היה בעשרה. ועל כן הוצרך הרמב"ם לחדש, שגם בפסוקים אלו רשאי לסיים את קריאתם, אם בהתחלה היו עשרה.

• • •

קריאת פרשת וזאת הברכה בשמיני עצרת [שמחת תורה] - "עניינו של היום" שבו המלך מברך את העם
 י. ממוצא הדברים, נשוב לבאר את דברי הרמב"ם שקריאת פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה היא "עניינו" של יום זה. ובספר הררי קדם (סימן קע) ביאר בשם הגרי"ד סולובייצ'יק, על פי דברי הגמרא בסוכה (מח, א) ששמיני עצרת הוא "רגל בפני עצמו", לענין "פז"ר קש"ב", דהיינו "פייס בפני עצמו, זמן [שהחיינו] בפני עצמו, רגל בפני עצמו [שאינן יושבים בסוכה], קרבן בפני עצמו [שאינו כסדר פרי החג], שירה בפני עצמו, ברכה בפני עצמו". ופירש רש"י: "ברכה לעצמו, את יום השמיני, ובתוספתא משמע שמברכין את המלך, והכי גרסין לה ברכה בפני עצמו, שנאמר (מלכים א, ח) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך", ובנביא מסופר שביום השמיני של סוכות בירך שלמה המלך את העם, וכנגד ברכתו, בירכו העם אותו.

וביאר הגרי"ד: "והנה משה רבינו מלך היה, כמבואר בגמרא זבחים (קב, א) וברש"י (שבעות טו, א) בד"ה וכן תעשו. ועל הפסוק (דברים לג, ה) ויהי בישראל מלך, ביאר האבן עזרה וכן הרמב"ם על פי מקצת אגדות, דקאי על משה רבינו, דמשה מלך היה. ומעתה נראה לבאר דזהו שקוראים וזאת הברכה בשמחת תורה, דהוא ברכת משה רבינו לישראל אשר היה מלך, ומתקיים על ידי כך הענין דברכת המלך. וזהו גופא ביאור הכתוב ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, דזהו ההקדמה לברכתו של משה רבינו מלך ישראל, כי בירכם לפי שהיה מלך". ומבואר בדבריו, שבקריאת התורה של פרשת "וזאת הברכה" בשמיני עצרת - שמחת תורה, מתקיימת תקנת משה רבנו לקרא בכל מועד "בעניינו של יום", כי "עניינו" של יום שמיני עצרת הוא ה"ברכה" שבירך המלך את העם. ויסודה של ברכת המלך לעם, נאמר בתורה בפרשת "וזאת הברכה", בברכה שבירך משה רבנו, המלך הראשון, לעם ישראל.

אולם דברי הגרי"ז לכאורה מבארים את הטעם לקריאת פרשת "וזאת הברכה", עד לשמונה הפסוקים האחרונים של התורה. אך בשמונה פסוקים אלו, כבר אינם מ"עניינו" של יום שבו המלך מברך את העם, ואדרבה, הם מתארים את פטירתו של משה רבנו. ואם כן צריך להבין כיצד גם בקריאת שמונת הפסוקים האחרונים בתורה מתקיים "עניינו" של יום שמיני עצרת.

קריאת שמונה פסוקים על ידי "הדיוט" הקורא בספרו של המלך

יא. וחשבתי לומר דרך מחודשת בביאור לשון הגמרא "שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת", בהקדם דברי הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ב ה"א) "כבוד גדול נוהגים במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר שום תשים, שתהא אימתו עליך. אין רוכבים על סוסו ואין יושבים על כסאו ואין משתמשים בשרביטו ולא בכתרו ולא באחד מכל כלי תשמישיו. וכשהוא מת כולם נשרפין לפניו".

והנה כידוע, המלך חייב לכתוב לעצמו ספר תורה "שיוצא ונכנס עמו" לכל מקום שילך, כדברי הרמב"ם (שם פ"ג ה"א) "בעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו, יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מיסב והוא כנגדו, שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". וספר זה הוא מ"כליו" של המלך, ולכן אסור להדיט להשתמש בו, וכדברי התוספתא (פ"ד מ"ג) "וכותב לו ספר תורה ללמוד לשמו, ואין רשות להדיט לקרות בה, שנאמר (שם) וקרא בו, הוא ולא הדיוט".

והנה כאשר המלך מת, וכליו נשרפים משום כבודו, ודאי שהספר תורה שגם הוא מ"כליו" אינו נשרף. ונראה מזה, כי האיסור שיש להדיט לקרוא בספר התורה של המלך הוא רק בחייו של המלך, אך לאחר שמת המלך, אין זה כבר ספר תורה של מלך, ולכן אין מניעה להדיט לקרוא בו. וטעם הדבר, שהרי "אין מלך בלא עם", וכל המציאות של מלך היא מכח העם שמולך עליהם. ולכן דין "כליו של מלך" [שאסור להשתמש בהם בחייו, וצריך לשורפם לאחר שמת] הוא רק בחייו של המלך המולך על עמו, ולא כשמסתלק לבית עולמו, וכבר אינו מולך.

ונראה כי יש מקור להלכה זו, שמותר להדיט לקרוא בספר התורה של המלך לאחר שנפטר, בקריאת שמונה הפסוקים האחרונים בתורה, שעליהם אמר רב שגם "יחיד" קורא אותם. ונראה לפרש ש"יחיד" הכוונה ל"הדיוט", ורצה רב להשמיענו שמותר להדיט לקרוא בספר התורה של המלך, ולכן אמר רב כי "הדיוט" קורא את הפסוקים של פרשת פטירת ה"מלך" הראשון של עם ישראל, משה רבנו, לומר שלאחר פטירת המלך אין קדושה בספר התורה שלו, וגם הדיוט רשאי לקרוא בו.

ומעתה, גם בקריאת שמונה הפסוקים האחרונים בתורה [ולא רק בתחילת פרשת וזאת הברכה] היא "מעניינו" של יום שמיני עצרת שהמלך מברך בו את העם, כי גם בפסוקים אלו יש מדיני המלך המברך את העם.